

האיש שאמר "ו"

(שהוא רחוק, אגב, מלהיות "שמאלני" או "יפנהפשי") לא היה מוכן למסור על כך למישרה, בגלל אותה הסיבה. יכול להיות ששיטות החקירה אלימות משיגות תוצאות בטוחות הקצרות, אך הנזק הנגרם על-ידן למישרה עצמה, ולכל השוטרים הטובים וההוגנים, ולנכונות הציבור לשתף עימם פעולה בתפקידם החשוב, עלול להיות בטוח הרחוק חמור שיבטיחם. התפללתי בלבי שהחיילת תקבע שהאיש בתצלום אינו האנס הרצחני.

מצרי בשם משה

הייתי בן 20 כשנפל לידי בפעם הראשונה ספר של יוליוס וילהאוזן על ההיסטוריה של עם ישראל, שנכתב לפני מאה שנה. אני זוכר את עצמי שוכב בערסל בין שני ציציאורים, בחורשה הקטנה של בית-הקפה טאוורנה במרכז הכרמל. שכנתי, קראתי והבגשתי את ההרגשה הנפלאה, שיש לך לפעמים כשאתה קורא ספר: ההרגשה שהאופקים מתרחבים לפתע, שהמוח שלך הפך לחללית הזונקת לעבר כוכבים רחוקים שלא ידעת על קיומם. מישהו — בעל הספר — הרס חומה שעצרה עד כה בעד מחשבותיך, ואתה רץ קדימה, לכבוש שטחים חדשים.

וילהאוזן הנוצרי היה גדול מבכירי-המיקרא. הוא לא יצר את תורתו יש מאין. קדמו לו אחרים. אך היה לו הכישרון המיוחד ליצור שיטה שלמה חדשה. הוא התייחס אל התנ"ך כמו אל תל ארכיאולוגי, שיש בו שכבות-שכבות, שניתן לאתרן ולחשפן בעיקר בעזרת ניתוח השפה. ככל תקופה היו לתנ"ך עורכים אחרים, ששפתם היתה קצת שונה משפת קודמיהם, ושתפיסתם הרתית-רעיונית היתה שונה מזו של קודמיהם. ומכאן: הבנה של התפתחות הדת היהודית, מהתקופה הראשונה של דת שיבטיית אלילית ועד לדת האוניברסלית, ההומאניסטית, של היהדות ערב לידת הנצרות מתוכה. פאנורמה אדירה ונהדרת של הגאון היהודי. אילו הייתי בא להגדיר את עשרת הספרים שהשפיעו באופן מכריע על התפתחותי הרוחנית, הייתי כולל בהם בלי היסוס את הספר הזה של וילהאוזן. הוא השפיע, כמוני, על דורות של חוקרי המיקרא בעולם. כשם שאי-אפשר לחשוב על תורת-המילחמה בלי קארל פון קלאוזוויץ, על תורת-החברה בלי קארל מארכס, או על תורת-הנפש בלי זיגמונד פרויד — כך אי-אפשר לחשוב על התנ"ך בלי וילהאוזן — ולא חשוב אם מקבלים את תורתו בשלמותה, כחלק או ככלל לא.

ואילו על חובבי-המיקרא בארץ לא השפיע וילהאוזן כלל. נרמה כי רבים, ואולי רובם ככולם, כלל לא שמעו עליו, ולא היו חשופים לדבריו מעולם. מטעמים דתיים נדחה וילהאוזן לגמרי. חשבת על כך כאשר האזנתי בסלוויזיה לויכוח על משה רבנו, שערך ירון לונדון למען מאיר שלו. כל חמשת המשתתפים לא הזכירו את ביקורת-המיקרא בכלל, והיא לא באה לידי ביטוי כלשהו במחשבותיהם ודבריהם. ארבעה מבין החמישה דיברו על התנ"ך כמו שהוא או כפיציה שהיא מיקשה אחת, ושיש להבינו מתוכו.

זה עתה סיימתי את קריאת סיפורו של שלו, תנ"ך עכשיו. ונהייתי מכל עמוד. שלו מביא עימו גישה רעננה, ישראלית, חילונית, אנטי-מסורתית, גישה של שביית-פסלים. הוא מתאר את משה כעריץ מודקן (מעניין לזכור כי משה החחיל את הקריירה שלו בגיל 180), את אלוהיו של משה כזעמן-עריץ המבצע לא פעם רצח-עם בקרב בני-ישראל. עזרא מתואר כרב ראשי המשליט את הכפיה הדתית, נתן הנביא כתכנן חסר-מצפון, וכן הלאה.

זה מעניין, זה משעשע, זה מפרה את המחשבה. אולם גם שלו מסתכל בתנ"ך כמו שהוא, ומשתמש רק במה שיש בו כדי להגיע למסקנות חדשות. אין הוא נעזר בכלי-רעיון חיצוניים, כמו ביקורת-המיקרא, שהיא לחס-חוקק של כל חוקר לא-יהודי.

לפני דור העזר רודר כנגוריון לכפור בעיקר. באחד הימים הקים סערה ציבורית, כאשר טען כי הסיפור של 600 אלף בני-ישראל שיצאו מצרים הוא עורבא פרה, וכי בסך-הכל יצאו ממצרים 600 מישפחות. כלומר: שבט כרווי גדול, שיכול היה להתפרנס במדבר, ולא עם שלם, שאין לו כל אפשרות להתקיים שם. כך גם הסביר את העובדה ששום יציאה מצרים או אחרת אינה מכירה, ולוא ברמז. את המאורעות הדרמטיים מועזי-העולם שתוארו בתנ"ך. יציאת מצרים, אם היתה כלל, היתה מאורע קטן. כינושו כנען בוודאי לא היה כמתואר בספר-היושע, וכן הלאה.

מסקנתי אם כיום כמחשבות פוליטיקאיות ישראליות כלשהו להשמיץ בציבור ריעות כאלה. מה היה קורה אילו הביע שימעון פרס, למשל, את הדיעה כי משה רבנו לא היה אלא אציל מצרי, וכי

שלו

החרם המוחלט המוטל אצלנו על ביקורת-המיקרא האמיתית הוא אחד הגורמים להתפשטות הכפיה הדתית-רוחנית. הוא גורם להחזרת הדת היהודית ליסודות הפרימיטיביים של דת אלילית-שיבטיית, נוסח גושי-אמונים ומאיה-בנהא.

הוא שלף את פינקסו הקטן המפורסם. קראתי באוזניו את המיספרים, הוא רשם, חיבר וסיכם. הסיכום היה כפי שאמרתי. "מה אתם רוצים?" שאל.

"שתבטלו את הצעת-החוק. קחו אותה בחזרה."

"אתה יודע שאנחנו לא יכולים לעשות את זה?" התריס.

"בסדר," ויתרתי. "אתם פשוט לא תביאו את הצעת-החוק להצבעה עד אחרי הבחירות הבאות."

"זה סביר," הסכים. "אני ארד לגולדה ואסדר את זה איתה."

הוא ירד ולא חזר. עברה רבע שעה, חצי שעה. נאמתי שוב ושוב, וספיר לא בא.

לבסוף ראיתי אותו עולה מלישכת ראש-המשלה (השוכנת בקומה שמתחת לקומת המליאה). מעולם לא ראיתי שינוי כה גדול שחל באדם תוך זמן כה קצר. הוא היה שפוף, כאילו יצא ממנו האוויר.

הוא לא בא אליי, וגם לא הסתכל בי. הוא ניגש לאחד הטלפונים

אורי אבנרי

ודיבר. כפי שהסתבר לי (מישהו עמד בקירבה והקשיב) התקשר עם ח"כ מנחם פרש מאגודת-ישראל, והציע לו מה שהציע כדי שינטוש את החזית שלנו ויציב בעד קציר. אני מניח שזה עלה לעם-ישראל בייקר.

כעבור זמן קצר הודלף לעיתונות מה אמרה גולדה לספיר. היא נזפה בו קשות, ואמרה לו: "אבנרי ותמיר לא יקבעו מי יהיה נשיא המדינה!"

מול גולדה מאיר התקפל ספיר כמו ילד קטן נוזף. למען הצדק יש לציין שאותו הדבר קרה גם למשה דיין וליגאל אלון. כוחה המיסטורי של גולדה, הנגנת הלאומית, הפך את כולם לתינוקות דבית רבן. וזו גם התשובה לשאלה מדוע לא הפך איש מהם — וגם לא ספיר, ממליד-המלכים — לראש-המשלה. גם פרשה זו לא הפריעה לי לחבב את האיש. השבוע, במלאת עשר שנים למוות, אפשר לומר עליו את המחמאה הגדולה ביותר: לא נמצא איש שימלא את מקומו. מאז ספיר לא קם שר-אוצר בישראל.

עניין של מצפון

השבוע הייתי במצוקה נפשית קשה.

אחרי פירסום הקלסתרון של אנס החיילת, מעשה ידי הצייר מנשה קדישמן, התקשר עימי חבר-מערכת לשעבר של העולם הזה ואמר לי שפנים אלה מזכירות לו מישהו. אותו מישהו צולם לפני שנים על-ידי העולם הזה. במיסגרת כתבה מסוימת.

"אני חושב שצריכים להודיע על זה לחוקרים, אך אתה יודע מה קורה עכשיו? לאנשים חשודים הנופלים בידי המישרה, מכים אותם מכות-רצח עד שהם מודים. אני לא יכול לקבל את ההחלטה על מצפוני. לכן אני מודיע את זה לך. אתה תחליטי."

קיללתי את האיש בלבי, והתחלתי להתוכח עם עצמי. מה לעשות?

כאורח טוב, חובתי היתה למסור את החשוד מייד למישרה. על זה אין ויכוח. מה גם שמדובר בפשע אכזרי כל-יך.

אך אני יודע מה עלול לקרות לאדם הנופל בידי סוג מסויים של שוטרים — בייחוד כשהוא חשוד במעשה כמו זה. עלולים לענות אותו. אם הוא יהודי מיוחד, הסכנה גדולה כפליים. ואם הוא ערבי, על אחת כמה וכמה.

האם אני מוכן להפקיר אדם לגורל כזה, כשאני בטוח כלל שהוא אשם במשפט? כשכל מה שיש הוא רמיון מסויים בין פניו ובין הקלסתרון?

ביליתי לילה של נרודי-שינה, הפכתי את הדבר בראשי שוב ושוב, ולבסוף עשיתי פשרה עם עצמי. הודעתי למישרה שיש בידי תצלום של אדם הרומה לקלסתרון. העברתי את התצלום לחוקרים, מבלי למסור פרט כלשהו על האיש המצולם. הובטח לי שהתצלום יוצג לעיני החיילת — ושרק אם היא תזהה את האיש, נרון על המשך הטיפול.

מדוע אני מספר זאת? כדי להאיר את הצד השני של מטבע האכזריות המישרתית.

אילו הייתי בטוח שכל חשוד מוחזק במישרה כחף-משפט, עד אשר יורשע ברין; שישמרו על זכויות-האדם שלו; שהחקירה תנוהל בצורה הוגנת — הרי לא הייתה לי כל בעיה מצפונית. אך אני בטוח בכך כלל. וגם האדם שמסר לי לראשונה על החשוד

אי-אפשר היה שלא לחבב את פינקס ספיר.

במשך שנים רבות התקפנו אותו קשות. גינינו בחריפות את שיטתו — את הריקטטורה שלו בשטח הכלכלי, את נכונותו לקדם ולטפח אנשים מושחתים, את שיטת הפתקים והפרוטקציה. אך אי-אפשר היה שלא להעריך את כוח-העבודה שלו, את מסירותו המוחלטת לתפקיד, את זיכרונו הפנומנלי, את נכונותו לקבל על עצמו אחריות ולהח

ליט החלטות. שיטתו היתה פסולה, אך היא השיגה הרבה הישגים. היא היתה תפורה לפי מירותיו.

כשבאתי לכנסת, קיבל אותי כיריד ותיק, הותוכח אתי בידים, גם כשהתקפתי את מעשיו מעל הדוכן במילים בוטות.

(באחד הימים פתחתי נאום במילים "אדוני, שר-הטימיון" ביור הישיבה, יצחק נבון, הפסיק אותי ותבע ממני לחזור בי, מפני ש"שר-טימיון" אינו מילים פרל-מנטריות. שלחתי בו מבט תמים

ותמה, ואמרתי: "אדוני היושב-ראש, אתה הוראת יודע שהמילה טימיון באה מן היוונית, ופירושה קופה. שר ספיר מופקע על קופת-המדינה, ועל כן ההגדרה נכונה." משה דיין קרא ממקומו: "חבר-הכנסת אבנרי, לאן נגיע אם כל אחד מאיתנו יגיד מה שהוא חושב על השני?" פעם דיברו כך בכנסת.)

תמהתי לא פעם על יחסו הירידתי אליי. הסקתי את המסקנה שהאיש, שהיה מוקף תמיד חנפנים ודורשי טובת-עצמם, חיבב אותי מפני שמעולם לא התנפתי אליו, ומעולם לא ביקשתי ממנו בקשה כלשהי. לא היו לספיר הרבה מכרים כאלה.

פעם באתי אליו בקשר לעניין מסויים. הוקצבו לי 15 דקות. את העניין עצמו (איני זוכר מה היה) סידרנו בארבע דקות. הוא שאל שתיים-שלוש שאלות אינטליגנטיות, שהבהירות לו לחלוטין טון במה המדובר, והחליט מה שהחליט. את שאר 11 הדקות הקדיש לרכילות. היתה לו סקרנות עצומה לדעת מי עושה מה, ולמי.

הוא החליט כל דבר בו במקום. ה"כן" שלו היה כן, וה"ו" שלו (הוא לא היה מסוגל לבטא למ"ד) היה לא.

אחרי מלחמת ששת-הימים היה מקובל להניח שהוא מלך היונים. הוא חשש מפני החזקת השטחים הכבושים, מפני שסבר כי זרימת כוח-העבודה הוול משם למשק הישראלי תגרום להרס כלכלי וחברתי, תמנע את הכנסתן של שיטות חדשות ותביא להתנוונות. הוא צדק.

התפתיתי לחשוב שיש לגישתו שורשים עמוקים יותר. אבל פעם, כשהגיע אליי מידע סודי חשוב על כוונותיו של גמאל עבדאל-נאצר לגבי השלום עם ישראל, ביקשתי להתקבל אצלו. ביליתי עימו שעה. מסרתי לו את המידע (שיחה מוקלטת עם עבדאל-נאצר, שבה הביע את נכונותו לכרות יחסים דיפלומטיים ומיסחיים עם ישראל, תמורת פינוי השטחים הכבושים). וגם ניסיתי לצייר תמונה כללית יותר על המתרחש בעולם הערבי. נדהמתי להיווכח שלספיר לא היה שום מושג על כל העניינים האלה, ושגם לא התעניין בהם כלל. לעומת זאת היה חשוב לו מאוד להרוס את מעמדו של משה דיין, שהיה אז מלך הניצים.

התרשמתי שזה היה המניע העיקרי של יזנותו. אמנן זיכרוני, שהשתתף בפגישה, הרשם גם כן הוא.

מאז למרתי להבדיל היטב בין מה שנקרא "יונים", חניכי ספיר, המשמיעים סיסמות יפות ולעולם אינם מוכנים להסיק מסקנות של ממש מסיסמותיהם, ובין אנשי-שלום אמיתיים, העומדים על בסיס רעיוני מוצק. הרצון של אלה היו ערכים במדינה" אינו בסיס מספיק למדיניות-שלום. הוא יכול להוביל, בנקל, לכהניזם.

האיש שפע תחושת-כוח, לא היה לו צורך בשום סממנים חיצוניים של שילטון, שום טקסים לא עניינו אותו. נעים להיזכר בו, כשרואים כיזם את האפסים הנפוחים, התופפים מקומות כה רבים ליד שולחן הממשלה.

אך היתה לי גם ההודמנות להיווכח במיגבלות כוחו וביטחונו העצמי.

זה היה בעת הוויכוח הסוער על "חוק באדר-עופר" — הקנוניה של אבהו עופר ז"ל ויוחנן כרר יבל"א, שבאה לגוול מנדאטים מן הסיעות הקטנות ולהעבירם לידי הסיעות הגדולות, בעזרת התחכמות מאתמטית. אירגנתי אז חזית מאוחדת של כל הסיעות הקטנות, מימין ומשמאל, וניהלנו מאבק חריף. בשיאו ניהלנו פיליבאסטר. כלומר, השתמשנו בסעיפי התקנון כדי למשוך את הישיבה המכרעת כמשך שעות ארוכות, עד הבוקר שלמחרת.

באותו לילה נאמתי כעשרים פעם.

בין נאום לנאום תפס אותי ספיר ורמז לי לבוא עימו לאחת הפניות. הוא היה מורא. באותה שעה התנהל גם מאבק על כס נשיא-המדינה. אחד המועמדים היה אפרים אורבך, פרופסור נחמד, דתי והומאניסטי. מולו שלפה גולדה, ברגע האחרון, את הפרופסור אפרים קציר.

מכיוון ששני המועמדים היו סבירים במידה שווה, הודענו בשם כל הסיעות הקטנות שנצביע בעד אורבך, נגד קציר, אלא אם כן יבטל המערך את מומתו לחוקק את חוק באדר-עופר. הקולות שלנו יכלו להכריע.

אורי, בוא נדבר תאכלס", אמר לי ספיר. "כמה קולות יש לך?"

"עשרים ואחד," אמרתי. זה היה (אם אינני טועה) סך כל הקולות של הסיעות הקטנות, החל באגודת-ישראל והליברלים העצמאיים וכלה בתנועת העולם הזה — כוח חדש ומק"י. גם המרכז החופשי של שמאל תמיר היה במניין.

"תוכיח לי?" פקד ספיר.